

WYNIKI WYBORÓW DO PARLAMENTU REGIONALNEGO I KORTEZÓW GENERALNYCH W KRAJU BASKÓW JAKO ODZWIERCIEDLENIE PANUJĄCYCH TAM TENDENCJI NACJONALISTYCZNYCH

RESULTS OF THE ELECTIONS TO THE REGIONAL PARLIAMENT
AND THE CORTES GENERALES IN THE BASQUE COUNTRY
AS A REFLECTION OF THE NATIONALIST TENDENCIES

*Anna Llanos-Antczak**

— ABSTRAKT —

Nacjonalizm baskijski jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym, złożonym, w którym wiele aspektów nakłada się na siebie, natomiast wiele mogą o nim powiedzieć sympatie polityczne wyrażane przez mieszkańców Kraju Basków podczas wyborów zarówno do parlamentu regionalnego, jak i do Kortezów Generalnych. Dobrym przewodnikiem są też podstawy programowe działających tam partii politycznych. Celem artykułu jest przedstawienie zarysów programów głównych partii politycznych Kraju Basków oraz wyników wyborów parlamentarnych jako dwóch istotnych wyznaczników dla analizy tendencji nacjonalistycznych w tej wspólnocie autonomicznej. Artykuł przedstawia analizę politycznych początków nacjonalizmu baskijskiego, a także koncentruje się na partii PNV jako wiodącej sile politycznej

— ABSTRACT —

Basque nationalism is a multifaceted and complex issue in which many aspects overlap, but much can be deduced from the political sympathies expressed by the inhabitants of the Basque Country during the elections to both the regional parliament and the Cortes Generales. The political parties' programs are also a good source of knowledge. The aim of the article is to outline the programs of the Basque main political parties and the results of parliamentary elections as two important determinants for the analysis of nationalist tendencies in this autonomous community. The article provides an analysis of the political origins of Basque nationalism and also focuses on the PNV party as the leading political force for moderate nationalism. The last part concerns the socio-political moods at

* Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie.

umiarkowanego nacjonalizmu. Ostatnia część zaś dotyczy nastrojów społeczno-politycznych pod koniec drugiej dekady XXI w. w Kraju Basków.

the end of the second decade of the 21st century in the Basque Country.

Słowa kluczowe: nacjonalizm; wybory; partie polityczne; Hiszpania; Kraj Basków

Keywords: Spain; nationalism; elections; political parties; Basque Country

Nacjonalizm to jedno z poważniejszych wyzwań o charakterze społeczno-politycznym w XXI w. Wszystkie małe grupy boją się zdominowania przez liczniejsze i tak też dzieje się – w kontekście całej Hiszpanii – w przypadku Basków, którzy bardzo podkreślają swoją narodową odrębność. Są oni najstarszą grupą etniczną Półwyspu Iberyjskiego i najprawdopodobniej najstarszym narodem Europy, ich przodkowie mieszkali na obecnych terenach, zanim jeszcze Rzymianie opanowali obszary dzisiejszej Francji i Hiszpanii. Baskowie są narodem pochodzenia kaukasko-azjatyckiego, a ich język (euskara) pochodzi z Kaukazu. Celem artykułu jest analiza zaplecza ideologiczno-politycznego nacjonalizmu baskijskiego – przedstawienie zarysów programów głównych partii politycznych Baskonii¹ oraz wyników wyborów parlamentarnych jako dwóch istotnych wyznaczników dla interpretacji tendencji nacjonalistycznych w tej wspólnocie autonomicznej. Główny problem badawczy zamyka się w pytaniu, na ile tendencje nacjonalistyczne znajdują odzwierciedlenie w wynikach wyborów parlamentarnych w Baskonii? Realizacji zakładanego celu badawczego służyć będzie analiza literatury przedmiotu, ale przede wszystkim analiza wyników wyborów do parlamentu regionalnego oraz Kortezów Generalnych w Kraju Basków, a także dane statystyczne zaczerpnięte z sondażu społecznego *Euskobarómetro*.

¹ W niniejszym artykule określenie „Baskonia” jest stosowane wymiennie z „Kraj Basków” i odnosi się do Wspólnoty Autonomicznej Kraju Basków w Hiszpanii, składającej się z trzech prowincji: Guipúzcoa, Vizcaya i Álava.

POLITYCZNE POCZĄTKI NACJONALIZMU BASKIJSKIEGO

Po raz pierwszy Baskowie wyraźnie zaakcentowali swoją jedność hasłem *Irrurac Bat*² i założeniem Towarzystwa Przyjaciół Kraju w 1765 r. w celu zacieśniania więzów pomiędzy prowincjami baskijskimi na podstawie wspólnoty językowej, kulturowej i etnicznej dla utrzymania baskijskiej niezależności. Do rozwoju nastrojów narodowyzwoleńczych przyczyniła się wówczas sytuacja ekonomiczna regionu, którą generowało szybko postępujące uprzemysłowienie. Nacjonalizm baskijski jako ruch polityczny narodził się za sprawą Sabino Arany y Goiri³, który stworzył jego ideologię, nadał mu rozgłos i popularność, i tym samym rozpoczął nowy rozdział w historii tego narodu (Antczak, 2010; Arregi, 2000; Azurmendi, 1995; Cortázar, 1991; Corcuera, 2001; Granja Sainz, 1995; Costa-Font, Tremosa-Balcells, 2008, Montaruli et al., 2011). Nie ulega jednak wątpliwości, że miał on poprzedników, którzy zbudowali fundamenty tej ideologii, jak chociażby jego ojciec czy starszy brat.

W lipcu 1895 r. powstała PNV (Partido Nacionalista Vasco) – Baskijska Partia Nacjonalistyczna, której założycielem był Sabino Arana. Chrześcijańsko-demokratyczna partia, zgodnie z ideami Arany, opowiadała się początkowo za pełną niepodległością Kraju Basków. Jednak w czerwcu 1902 r. Arana zmienił swoją politykę na *evolución españolista* (ewolucja prohiszpańska) i opowiedział się za autonomią w ramach państwa hiszpańskiego. Arana świadom, iż niemożliwe stało się zrealizowanie planów zdobycia niepodległości, zaczął nawoływać do porzucenia idei nacjonalistycznych i przekształcenia PNV w nową partię. Zaproponował odrzucenie dążeń niepodległościowych na rzecz zdobycia jak najszerzej autonomii w ramach państwa hiszpańskiego. PNV czyniła starania w kierunku zachowania tożsamości językowej, kulturowej i tradycji Basków oraz dbała o rozszerzanie autonomii. Od powstania aż do wojny domowej PNV wielokrotnie się przekształcała, istniało wiele jej odłamów, co łączyło się z wielokrotnymi zmianami nazwy (Llanos-Antczak, 2019). II Republika była okresem wielkiego splendoru dla PNV, która stała się główną siłą baskijskiego ruchu narodowego i pierwszą partią polityczną Baskonii – w 1918 r. zdobyła siedem mandatów w Kortezach, a w 1933 r. już dwanaście.

² *Irrurac Bat* (bask.) – oznacza siedem w jedności. Jest to nawiązanie do siedmiu baskijskich prowincji w myśl stworzenia jednej Baskonii, w skład której wchodziłyby cztery hiszpańskie i trzy francuskie prowincje zamieszkałe przez Basków. Hasło to było później wykorzystywane przez ETA.

³ Był on synem karlistowskiego oficera. Zaprojektował on też flagę baskijską (zielony i biały krzyż na czerwonym tle), używaną do dziś przez władze Kraju Basków, a także przez ETA.

PARTIA PNV JAKO WIODĄCA SIŁA POLITYCZNA UMIARKOWANEGO
NACJONALIZMU W BASKONII

Bierność PNV początku lat 50. XX w. była impulsem do powstania organizacji terrorystycznej ETA i wdrażania bezpośrednich metod walki. Chodziło wówczas przede wszystkim o ideę aktywizmu, która dominowała w tamtym okresie i która stała się później główną cechą tożsamości ETA. PNV, dążąc do zdobycia dla Kraju Basków szerokiej autonomii w ramach państwa hiszpańskiego, przestała spełniać oczekiwania społeczeństwa nastawionego bardziej radykalnie do kwestii niepodległościowych. Jednak PNV zawsze uważana była za główną reprezentantkę baskijskiego nacjonalizmu, pomimo oderwania się w latach 80. znacznej części jej zwolenników, którzy utworzyli własną partię – EA⁴ (dla której poparcie stopniowo malało, a w wyborach do parlamentu regionalnego w 2004 r. brała udział już w koalicji z PNV), chociaż ideowo tylko nieznacznie odbiegała od PNV (wyniki wyborów do parlamentu regionalnego oraz Kongresu Deputowanych prezentują tabele 1 i 2⁵). Jako partia konserwatywna, na którą duży wpływ miał kościół katolicki, PNV swoich zwolenników posiadała głównie w kręgach klasy średniej i środowisk wiejskich, gdyż klasa robotnicza, zasadniczo niebaskijska, popiera w większości PSOE⁶ (Bernatowicz, 1974, 1992). EE⁷ – partia umiarkowana, powstała z rozłamu ETA z powodu niezgodności ideowych, niemająca szerokiej bazy społecznej, opowiada się również za autonomią Kraju Basków w ramach Hiszpanii. HB, zastąpiona w 1999 r. przez koalicję EH⁸ (która realizowała jej „program”), zdelegalizowana na wiosnę 2003 r. przez Parlament jako jedna z form walki z terroryzmem ETA, to ugrupowanie skrajnie nacjonalistyczne o silnych wpływach ideologii marksistowskiej, opowiada się za

⁴ Eusko Alkartasuna – Baskijska Wolność.

⁵ Baskowie do parlamentu regionalnego praktycznie zawsze oddawali najwięcej głosów na PNV, zaś w drugiej kolejności na PSE. Jednak lata największej aktywności terrorystycznej ETA (lata 80. XX w.) przyniosły także spore poparcie partiom z nią sympatyzującym, czyli przede wszystkim HB/EH (do czasu ich delegalizacji) oraz EE. Ciekawe jest także pojawienie się w 2005 r. „nowych” partii radykalnych: ARALAR (niepodległościowa lewicowa partia baskijska) oraz PCTV-EHAK (Partido Comunista de las Tierras Vascas-Euskal Herrialdeek tako Alderdi Komunista (Komunistyczna Partia Ziem Baskijskich)), prezentujących poparcie dla idei niepodległościowych i kontynuujących tradycje zdelegalizowanych partii sympatyzujących z ETA.

⁶ PSOE – Partido Socialista Obrero Español – Hiszpańska Socjalistyczna Partia Robotnicza – jedna z największych i najstarszych partii w Hiszpanii (założona w 1879 r.), obecnie typowa partia socjaldemokratyczna, rządząca w Hiszpanii w latach 1982–1996, 2004–2011 i obecnie od 2019.

⁷ Euskadiko Ezkerra – Lewica Baskijska.

⁸ Euskal Herriarrok – My Obywatele Baskijscy.

niepodległym państwem baskijskim, w którego skład miałyby wchodzić także prowincje francuskie i Nawarra⁹. Poza postulatami niepodległościowymi HB¹⁰ (czy późniejsza EH) nie posiada żadnego programu politycznego, uwzględniającego inne aspekty funkcjonowania państwa, choćby w zakresie gospodarczym.

PSOE (a raczej jej baskijski odpowiednik, czyli PSE¹¹) popierała prawo Basków do samostanowienia – kwestia ta została włączona do programu politycznego socjalistów podczas pierwszych wyborów regionalnych w Baskonii w 1980 r. (Ruiz de Azúa, 1990). Obietnica została szybko zapomniana, lecz zarówno Baskowie, jak i opozycjoniści idei niepodległościowych, dobrze tę deklarację zapamiętali i od tego czasu sprawa ta stała swego rodzaju powracającym, niedającym spokoju problemem. PSE, będąc regionalnym odpowiednikiem PSOE, posiada ten sam program wyborczy z uwzględnieniem spraw dotyczących bezpośrednio Kraju Basków. Kładzie w tej kwestii nacisk głównie na nieudolność PNV i potępia terroryzm, zachęcając wszystkie partie do wspólnej walki z ETA i HB/EH, postrzegając je jako wrogów społeczeństwa baskijskiego, generujących wszystkie problemy, z jakimi się ono boryka. PSE uważa też, że sama koncepcja samostanowienia, jako najlepszego rozwiązania dla Kraju Basków, jest z założenia błędna i prowadzić może jedynie do dezintegracji państwa hiszpańskiego. Stoi na stanowisku, iż szeroka autonomia uzyskana w sposób demokratyczny jest najlepszym rozwiązaniem, które ma poparcie w społeczeństwie baskijskim i jest wyrazem suwerenności narodu, a pozostaje w zgodzie z Konstytucją. PSE podkreśla, iż Baskowie posiadają najszerszą autonomię w Europie (pośród narodów „bezpieństwowych”) oraz że Kraj Basków nigdy w swej historii nie posiadał tak szerokiej autonomii, jaką gwarantuje mu obecny Statut Autonomiczny z 1979 r. (co nie do końca jest prawdą)¹².

PSE popierała reformę Senatu, stworzenie systemu pozwalającego na reprezentację wspólnot autonomicznych w Unii Europejskiej oraz mechanizmów arbitrażowych odnoszących się do relacji rządu centralnego ze wspólnotami

⁹ W tych regionach poparcie dla takiej idei jest marginalne.

¹⁰ Herri Batasuna – Jeden Naród/Jedność Ludowa (funkcjonują różne tłumaczenia z języka baskijskiego).

¹¹ Partido Socialista de Euskadi – Baskijska Partia Socjalistyczna (regionalny odpowiednik PSOE).

¹² Należy pamiętać, iż Baskonia była niezależna aż do XI w., natomiast po wcieleniu jej do Królestw Nawarry, a potem Kastylii również posiadała szerokie przywileje (*fueros*), które jednak trudno w kwestiach ich zakresu porównywać z posiadaną obecnie przez Kraj Basków autonomią z powodu zupełnie innej organizacji politycznej państwa.

autonomicznymi¹³. PSE stanowczo odrzuca ideę PNV określającą społeczeństwo baskijskie jako etnicznie zamknięte. Uważa, że należy przeprowadzić reformę Statutu Autonomicznego, która pozwoliłaby na poszerzenie lub sprecyzowanie kompetencji poszczególnych organów władzy lokalnej, które wychodziłyby naprzeciw jej aktualnym potrzebom wynikającym z sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, ale które nie pozostawałyby w sprzeczności z konstytucją. Zmiany, które miałyby zostać wprowadzone do Statutu Autonomicznego, pozwoliłyby na większy postęp gospodarczy poprzez lepsze planowanie, promocję i zwiększoną efektywność podejmowanych działań, co spowodowałoby rozwój całego społeczeństwa baskijskiego. Statut Autonomiczny powinien zawierać również przyznanie kompetencji władzom lokalnym w zakresie bezpośredniej egzekucji dyrektyw Unii Europejskiej i samodzielnego realizowania jej projektów¹⁴.

PNV właściwie nigdy nie stanęła wyraźnie po którejś ze „stron”. Postawę tę można określić „półlojalnością” (Pérez-Díaz, 1996), jeśli chodzi o akceptację konstytucji. PNV akcentuje zawsze potrzebę renegocjacji Statutu Autonomicznego, który uwzględniałby historyczne prawa Basków (tzw. *fueros*), które kiedyś posiadali, niezależnie od obowiązującej konstytucji. Miałyby to w przyszłości dać możliwość wyegzekwowania prawa do samostanowienia. PNV krytykowała również ostro ETA i HB/EH za to, że po podpisaniu Paktu z Lizarra, nadal przeprowadzała ataki terrorystyczne, okłamując w ten sposób własny elektorat. PNV podkreśla, iż ważna jest rola, jaką wspólnoty autonomiczne powinny odgrywać w Unii Europejskiej¹⁵. PNV twierdzi, że Hiszpania odbiera Baskom prawo do uważania się za odrębny naród, nie dopuszczając do egzekucji prawa do samostanowienia. Jako że naród jest podzielony pomiędzy dwa państwa i trzy regiony administracyjne, odbiera mu się w ten sposób możliwość pełnego rozwoju społeczno-gospodarczego i decydowania o własnym losie. Priorytety PNV, biorąc pod uwagę uwarunkowania historyczne, kulturowe, językowe oraz prawo do decydowania o przyszłości całego narodu zarówno w stosunkach wewnętrznych, jak i zewnętrznych, zawarte są w tzw. „strategii narodowej”, która odnosi się do:

- suwerenności, będącej podstawą dla idei samostanowienia;

¹³ Deklaracja polityczna z lutego 2002 r. – oficjalna strona Internetowa partii: www.pse-ee.psoe.es.

¹⁴ Dokument PSE-EE – „Bases para la actualización y reforma del Estatuto de Autonomía” z 2004 r. („Podstawy aktualizacji i reformy Statutu Autonomicznego”) – oficjalna strona Internetowa partii: www.pse-ee.psoe.es.

¹⁵ Deklaracja Polityczna z 2000 r.

- integralności terytorialnej, polegającej na włączeniu pod jedną jurysdykcję polityczno-administracyjną terytoriów zamieszkałych przez ludność baskijską, co umożliwi utworzenie instytucji reprezentujących cały naród baskijski;
- zjednoczonego społeczeństwa, co można osiągnąć, pobudzając świadomość społeczną, dzięki której wszyscy Baskowie mają zrozumieć, czym jest tożsamość narodowa i że tylko poprzez zjednoczenie i aktywną politykę rozwojową można osiągnąć pełen sukces narodowy i dobrobyt.

Warto w tym miejscu przybliżyć Projekt Statutu Politycznego Kraju Basków¹⁶, zwany inaczej Planem Ibarretxe (Pérez Calvo, 2004) z 2003 r. Na początku należy zilustrować fundamenty, na których opierała się ideologia zwolenników tego typu nacjonalizmu. Główną ideą, która mu przyświecała, było podkreślanie i uwypuklanie (wręcz wyolbrzymianie) kwestii baskijskiej tożsamości narodowej, co powodowało dominację nacjonalistów nad resztą społeczeństwa, a co więcej, naród baskijski był definiowany w ten sposób, że wykluczał znaczną jego część (Escudero, 1978). W ten sposób wewnątrz społeczności baskijskiej utworzyły się dwa antagonistyczne obozy: nacjonałiści i zwolennicy demokratyzacji społeczeństwa baskijskiego (którzy stanowią większość)¹⁷. Nacjonałiści baskijscy, proponując Plan Ibarretxe, kierowali się jedynie własnym interesem oraz nietolerancją w stosunku do większości mieszkańców Baskonii. Widoczne było to już w Preambule, która głosiła, iż Kraj Basków posiada własną tożsamość, podobnie jak inne narody europejskie, składa się z siedmiu terytoriów, które podzielone są obecnie pomiędzy trzy ośrodki administracyjne i dwa państwa. Oznacza to, że nacjonałiści uznali za swoje terytoria, które, zgodnie z wolą mieszkańców i obowiązującym prawem, nie wchodzi w skład Baskonii¹⁸. Takie sformułowanie i umiejscowienie narodu baskijskiego pośród innych narodów Europy implikuje jego suwerenność, co jest sprzeczne zarówno z Konstytucją Hiszpanii, jak i z obowiązującym Statutem Autonomicznym Kraju Basków.

¹⁶ Pełen tekst "Propuesta de Estatuto Político de la Comunidad de Euskadi" (Plan Ibarretxe) można znaleźć na stronie internetowej https://e00-elmundo.uecdn.es/documentos/2003/10/estatu-to_vasco.pdf.

¹⁷ Nie oznacza to, iż to ugrupowanie nie pragnie zmian, ale w granicach, na które zezwala Konstytucja Hiszpanii i Statut Autonomiczny Kraju Basków.

¹⁸ Chodzi o Nawarrę (której mieszkańcy w referendum opowiedzieli się za tym, iż nie chcą być włączone do Kraju Basków) oraz o trzy prowincje należące do Francji. Oznacza to, że Statut miałby regulować także kwestie związane z terytoriami nienależącymi do wspólnoty, co jest sprzeczne z wszelkimi prawami.

Ustęp 3 Preambuły zaś umożliwiał mieszkańcom Nawarry i trzech prowincji francuskich decydowanie o własnej przyszłości w kwestii przynależności terytorialnej. Takie podejście jest przyjęciem *a priori*, że mieszkańcy tych terytoriów stanowią część narodu baskijskiego (pomimo że oni wcale za takich się w większości nie uważają). Ponadto Statut Autonomiczny dawałby prawo połączenia się prowincji hiszpańskich z francuskimi w bliżej nieokreślony twór, co jest ingerencją w sprawy międzynarodowe, a więc niedopuszczalne¹⁹. Art. 6 wskazywał zaś na możliwość utworzenia specjalnych relacji pomiędzy Krajem Basków a Nawarrą, a nawet stworzenie swoistej formy federacji, co jest sprzeczne z Konstytucją Hiszpanii (art. 145 ustęp 1). Jak słusznie zauważa A. Pérez Calvo (2000), rząd baskijski ma pragmatyczne podejście do Nawarry, ciągle próbując ingerować w wewnętrzne sprawy tego regionu i wszelkimi sposobami starając się (bezsukcesyjnie) włączyć Parlament Nawarry do Generalnej Rady Baskijskiej (Consejo General Vasco). Wyraźnie widać, że nacjonałiści dążyli do zmonopolizowania polityki Kraju Basków, chcąc wypowiadać się za cały naród. Zdania wśród konstytucjonalistów są podzielone (Antczak, 2008). Jedni twierdzą, że Plan Ibarretxe był sprzeczny z Konstytucją Hiszpanii, inni uważają, że zależy to wyłącznie od interpretacji Planu Ibarretxe²⁰. Generalnie, środowiska akademickie krytkowały ten projekt, natomiast, jak wynika z przeprowadzonych przez El País sondaży i wywiadów, społeczeństwo baskijskie uważa, że zmiany zarówno Konstytucji, jak i Statutu Autonomicznego, są potrzebne, ale powinni o nich decydować wszyscy mieszkańcy Kraju Basków, a nie politycy reprezentujący jedynie część społeczeństwa, która nie stanowi nawet większości. 30 grudnia 2004 r. projekt został poddany głosowaniu w Parlamencie Kraju Basków i otrzymał jego poparcie w stosunku 39 głosów za i 35 przeciw. Ostatecznie jednak Kongres Deputowanych odrzucił propozycję nowego statutu autonomicznego w głosowaniu, które odbyło się w styczniu 2005 r. absolutną większością (313 głosów przeciw i 29 za). Po niepowodzeniu wprowadzenia zmian w statucie autonomicznym, Juan José Ibarretxe musiał zmierzyć się z kolejnym, które nadeszło wraz z wyborami w 2009 r. PNV, mimo że zdobyła 30 mandatów (tabele 1 i 2), nie była w stanie zdobyć większości, aby utworzyć rząd. Stało się to głównie

¹⁹ Należy też pamiętać, iż mieszkańcy tych regionów już wyrazili swą wolę odnośnie tej kwestii, więc Statut, wprowadzając powyższy zapis, ignorowałby ich wolę.

²⁰ Takiego właśnie zdania jest Miguel Herrero de Miñón, jeden z ojców obowiązującej Konstytucji Hiszpanii. Uważa on, że interpretacja Planu Ibarretxe zależy od woli stron. Nie neguje on również możliwości wprowadzenia zmian do Konstytucji - tak wynika z jego wypowiedzi z wywiadów udzielanych El País.

dlatego, że PCTV-EHAK²¹ została zdelegalizowana w 2008 r., zaś próby koalicji z ARALAR²², EA i EB²³ nadal nie dałyby wystarczającego rezultatu. Stąd, po trzydziestu latach, Kraj Basków wybrał swój pierwszy w historii nienacjonalistyczny rząd, na którego czele stanął Francisco Javier „Patxi” López **Álvarez** z socjalistycznej PSE, którego kandydaturę poparli także przedstawiciele Partido Popular. W wyborach z 2009 r. pojawiła się partia UPYD (Unión Progreso y Democracia País Vasco – Unia na rzecz Postępu i Demokracji Kraju Basków) – centryczna, radykalna, progresywna, proreformatorska i antynacjonalistyczna, i zdobyła 1 mandat. 2009 r. był wyjątkowy, gdyż społeczeństwo, zmęczone ideami nacjonalistycznymi, postawiło raczej na socjalistów z PSE. Nie był to jednak długotrwały trend, gdyż już w wyborach z 2012 r. koalicja wyborcza Euskal Herria Bildu (EHB)²⁴ (Zjednoczony Kraj Basków), powstała na bazie lewicowych ugrupowań EA i ARALAR, zdobyła aż 21 mandatów i poważnie zagroziła PNV, która jednak ponownie utworzyła rząd. Być może miało to związek z oficjalnym zakończeniem działalności terrorystycznej przez ETA. W wyborach z 2016 r. ponownie zwyciężyła PNV i z pomocą głosów oddanych przez członków PSE ponownie utworzyła rząd. Pozycja EH Bildu pozostała silna, jednak pojawiła się kolejna partia lewicowa PODEMOS-IU-EQUO BERD²⁵, która zdobyła aż 11 mandatów (więcej niż PSE, dla której jest ona konkurencją). Ostatnie wybory do Kongresu Deputowanych pokazują, że chwilowa fascynacja Basków z lat 2015–2016 zjednoczoną lewicą pod szyldem PODEMOS zdecydowanie osłabła, zaś zakończenie działalności przez ETA być może obudziło dawne sentymenty, gdyż EH Bildu nadal cieszy się sporym poparciem. Natomiast wybory regionalne z 2020 r. wskazują na to, że zarówno umiarkowany nacjonalizm (31 mandatów dla PNV), jak i ten bardziej agresywny (aż 21 mandatów dla EHB) znów zyskują popularność, którą traci powoli skrajnie lewicowa partia PODEMOS (jedynie 6 mandatów).

²¹ Partido Comunista de las Tierras Vascas-Euskal Herrialdeek tako Alderdi Komunista – Komunistyczna Partia Ziemi Baskijskich.

²² Niepodległościowa lewicowa partia baskijska.

²³ EB-IU Ezker Batua-Izquierda Unida – Zjednoczona Lewica. EB-B (zjednoczona z Zielonymi).

²⁴ EH Bildu, wcześniej znana jako AMAIUR, to koalicja powstała na bazie EA, ARALAR oraz innych lewicowych, nacjonalistycznych i sympatyzujących z ETA ugrupowań politycznych.

²⁵ Wcześniej koalicja ta nazywała się Unidos Podemos (Zjednoczeni Możemy) i tworzą ją partie: Podemos, IU oraz partii „zielonych” Equo. Prezentuje poglądy lewicowe i antyglobalistyczne.

Tabela 1. Wyniki wyborów
(liczba deputowanych reprezentujących daną partię) do parlamentu regionalnego
w Kraju Basków w latach 1980–2020

	1980	1984	1986	1990	1994	1998	2001	2005	2009	2012	2016	2020
EAJ-PNV	25	32	17	22	22	21	33	29	30	27	28	31
PSE-PSOE ^a	9	19	19	16	12	14	13	18	25	16	9	10
AP/PP ²⁶	2	7	2	6	11	6	19	15	13	10	9	6
HB	11	11	13	13	11							
EA			13	9	8	6			1			
EE	6	6	9	6								
EB-IU/EB-B	1				6	2	3	3	1			
EH ^b						14	7					
U.AL. ²⁷				3	5	2						
UCD/CDS ²⁸	6		2									
ARALAR								1	4			
PCTV-EHAK								9				
UPYD									1	1		
EH Bildu										21	18	21
PODEMOS- -IU-EQUO BERD											11	6
VOX ²⁹												1

^a w 2009 r. i w 2020 r. w koalicji z EE.

^b zdelegalizowana w 2003 r. (podejrzania o sympatyzowanie z ETA).

^c w 2020 r. w koalicji z CS, czyli Ciudadanos – neoliberalną partią populistyczną niesprzyjającą nacjonalizmowi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Parlamentu Baskonii; www.euskadi.eus.

²⁶ Alianza Popular/Partido Popular – Sojusz Ludowy/Partia Ludowa – wywodząca się z frankistowskiej AP, PP jest obecnie jedną z dwóch (obok PSOE) głównych sił politycznych Hiszpanii o nastawieniu prawicowo-konserwatywnym.

²⁷ Unidad Alavesa – Jedność Álavy (Álava – jedna z prowincji wchodząca w skład Kraju Basków).

²⁸ Unia Centro-Demokratyczna.

²⁹ Partia skrajnie prawicowa, antyseparatystyczna (szczególnie niechętna nacjonalizmowi baskijskiemu), nawiązująca do tradycji frankistowskich.

Tabela 2. Wyniki wyborów (liczba deputowanych reprezentujących daną partię) do Kongresu Deputowanych Hiszpanii w Kraju Basków w latach 1977–2019

	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996	2000	2004	2008	2011	2015	2016	2019 ³⁰
EAJ-PNV	8	7	8	6	5	5	5	7	7	6	5	6	5	6
PSE-PSOE	7	5	8	7	6	7 ^a	5 ^a	4 ^a	7 ^a	9 ^a	4	3	3	4
AP/PP	1	7	2	2	2	4	5	7	4	3	3	2	2	1
UCD	4	5												
HB		3	2	4	4	2	2							
EE	1	1	1	2	2									
EA					2	1	1	1	1					
IU							1 ^b							
AMAIUR ^c											6			
PODEMOS- IU-EQUO BERD												5	6	3
EH BILDU												2	2	4

^a W koalicji wyborczej z EE.

^b W koalicji wyborczej z Ezker Batua.

^c Następczynią jest EH Bildu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Hiszpanii (Ministerio del Interior), www.mir.es oraz Parlamentu Baskonii, www.euskadi.eus.

Podsumowując tę część rozważań, można stwierdzić, że poparcie dla partii PNV w Kraju Basków zawsze było i jest raczej stałe, czy to w przypadku wyborów do parlamentu regionalnego, czy Kortezów Generalnych. Umiarkowani nacjonaliści baskijski, którzy nie dążyli stanowczo do niepodległości, pozostawali wierni ideologii tego ugrupowania. W czasie największej aktywności ETA część najbardziej ortodoksyjnych nacjonalistów wspierających ideologię tej organizacji wolała oddawać swoje głosy na partie jej sprzyjające, czyli HB czy później EH lub nieco mniej radykalną EA, zaś obecnie EH Bildu. Socjaliści cieszyli się w Kraju Basków raczej stałym poparciem. Wyborcy PSE partii to osoby, które mniej

³⁰ Są to wyniki wyborów z 10 listopada 2019 r. Wcześniej wybory odbyły się 28 kwietnia tego samego roku, w których zwyciężyła rządząca PSOE. Jednak nie zdobyła wówczas większości i nie była w stanie utworzyć rządu.

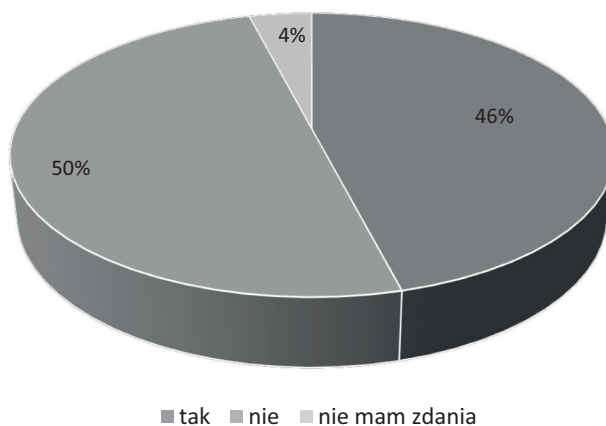
skupiają się na kwestiach narodowościowych, za bardziej interesujące i ważne uznając te gospodarczo-społeczne. Jednak począwszy od drugiego dziesięciolecia XXI w. wiele głosów zostało odebranych PSE przez PODEMOS, która jest partią skrajnie lewicową, lecz wśród jej zwolenników jest także wielu nacjonalistów, co nie powinno dziwić, gdyż w Kraju Basków zawsze wśród nacjonalistów panowały poglądy lewicowe. PP popierają przede wszystkim mieszkańcy o korzeniach niebaskijskich, o konserwatywnych poglądach prawicowych.

NASTROJE SPOŁECZNO-POLITYCZNE POD KONIEC DRUGIEJ DEKADY XXI W.

Zaprzestanie działalności terrorystycznej przez ETA, jak również napływ ludności o korzeniach niebaskijskich do Kraju Basków (zarówno z uwagi na migrację wewnętrzną, ale przede wszystkim imigrację z innych państw) powodują, że nastroje społeczne ulegają zmianie. Jak wskazują badania Euskobarómetro³¹ z czerwca 2019 r., uczucia nacjonalistyczne Basków pozostają na podobnym poziomie, wzrasta poziom optymizmu w odniesieniu do spraw politycznych i ekonomicznych we własnej wspólnotce autonomicznej, lecz jednak rośnie również poziom pesymizmu w kontekście polityki centralnej (*Euskobarómetro*, 2019). Mimo że połowa mieszkańców Baskonii deklaruje, iż nie utożsamia się z koncepcjami nacjonalizmu, to jednak nadal dla 46% tego społeczeństwa są one bliskie (wykres 1). Patrząc na wybory z 2020 r., wydaje się, że tendencja ta może rosnąć. Sentymenty nacjonalistyczne znów ożywają, na co wskazuje wysokie poparcie, jakim cieszy się z jednej strony PNV, z drugiej zaś EH Bildu. Przeciwnicy nacjonalizmu to 100% wyborców partii PP, 86% wyborców PSE i 29% PODEMOS, zaś jego sympatycy rekrutują się spośród zwolenników partii EHB (79%), PNV (74%) i PODEMOS (29%). Interesujące jest natomiast to, że partia VOX zdołała w takiej wspólnotce autonomicznej, jak Kraj Basków, zdobyć choć jeden mandat.

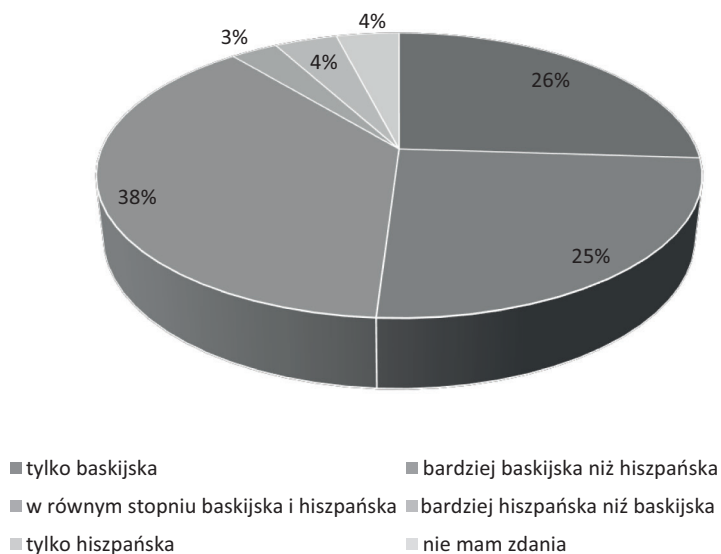
Jeśli chodzi o poczucie tożsamości narodowej (wykres 2), to blisko trzecia część społeczeństwa Kraju Basków identyfikuje się wyłącznie z własną wspólnotą, a z Hiszpanią nie (przede wszystkim wyborcy EHB i w znacznie mniejszym stopniu PNV), zaś prawie co czwarty mieszkaniec identyfikuje się bardziej z Baskonią

³¹ Badania nastrojów społecznych w Kraju Basków przeprowadzane okresowo przez grupę profesorów z Uniwersytetu Kraju Basków.

Wykres 1. Sympatia mieszkańców Kraju Basków dla nacjonalizmu

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego Euskobarómetro: https://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1?t=1563537212000.

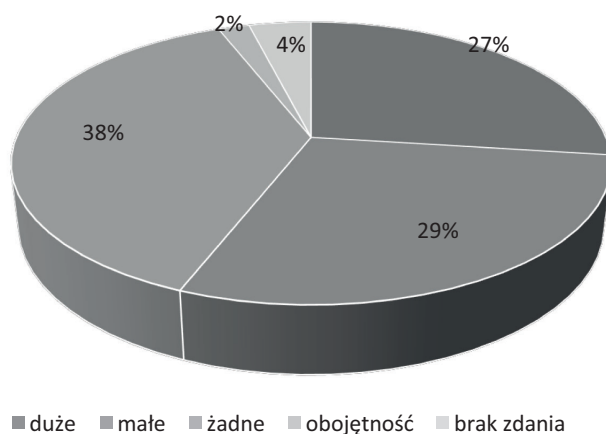

Wykres 2. Deklarowana tożsamość narodowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego Euskobarómetro: https://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1?t=1563537212000.

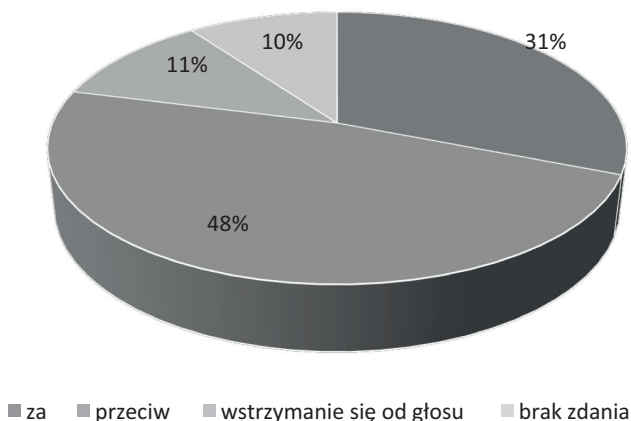
niż z Hiszpanią (ok 40% wyborców partii PNV i PODEMOS). Oznacza to, że ponad połowa społeczeństwa tej wspólnoty autonomicznej odczuwa z nią bardzo silne związki, o wiele bardziej znaczące niż z państwem, którego jest częścią. Jednak, jak wynika z wyżej omówionych badań, tożsamość ta nie jest już w tak dużym stopniu konsekwencją sentymentów nacjonalistycznych, a raczej chęci podkreślenia własnej odrębności, co nie oznacza, że nacjonalizm nadal nie określa tożsamości wielu Basków. Tezę tę potwierdza także nieznacznie rosnący odsetek osób, które deklarują poczucie podwójnej tożsamości hiszpańskiej i baskijskiej (wyborcy PSE w 64%, PP w 52%, PODEMOS w 40% i PNV w 30%), bez faworyzowania żadnej z nich (obecnie 38%), ale także malejący odsetek osób deklarujący przewagę lub wyłączność tożsamości hiszpańskiej (głównie wyborcy PP (ponad 20%) i w mniejszym stopniu PSE (ok. 9%)), co może oznaczać, że społeczeństwo stara się asymilować osoby osiedlające się na terenie autonomii.

Mimo że sentymenty nacjonalistyczne zmalały, to jednak dość przewrotnie dążenia niepodległościowe w Kraju Basków są nadal obecne u ponad połowy społeczeństwa, z tym, że trzecia jej część wykazuje tendencje silne, zaś pozostała bardzo umiarkowane. 38% społeczeństwa Kraju Basków nie wykazuje żadnych tego typu dążeń (wykres 3), dlatego też w przypadku referendum niepodległościowego (wykres 4) ta opcja miałaby duże problemy, aby zostać przyjęta,

Wykres 3. Dążenia niepodległościowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego Euskobarómetro: https://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1?t=1563537212000.

Wykres 4. Sposób głosowania w przypadku referendum niepodległościowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego Euskobarómetro: https://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1?t=1563537212000.

choć duża grupa (11%) deklaruje wstrzymanie się od głosu, zaś 10% pozostaje niezdecydowana. Wyniki wyborów z 2020 r. dokładnie odzwierciedlają zaprezentowane tendencje. Duże dążenia niepodległościowe wykazują zwolennicy EHB (ok. 80%), umiarkowane zaś osoby popierające PODEMOS (48%) oraz PNV (38%). Brak tendencji niepodległościowych jest widoczny wśród wszystkich wyborców PP, 67% wyborców PSE i 32% zwolenników PNV

Najbardziej pożądaną przez mieszkańców Kraju Basków formą organizacji państwa jest autonomia (czyli generalnie pozostawienie *status quo*), natomiast ponad połowa społeczeństwa jednak opowiadałaby się za rozluźnieniem związku z państwem centralnym, z czego nieco więcej, bo 34%, wolałaby federację, zaś 22% pełną niepodległość (wykres 5), co jest ponownie dość przewrotne, gdyż ci sami respondenci, pytani wyłącznie o swój stosunek do dążeń niepodległościowych, w większym stopniu (27%) deklarowali duże poparcie dla niepodległości. Jednak już zapytani o formę organizacji państwa, respondenci nie byli aż tak pewni swego. I głosowanie za referendum niepodległościowym (31%). Może to wynikać z niedostatecznego zrozumienia kwestii związanych z podziałem systemów politycznych ze względu na struktury terytorialno-administracyjne. Za pozostawieniem *status quo* opowiadają się sympatycy PP (86% z nich), PSE (52%), PNV (38%) i PODEMOS (19%). Zwolennikami federalizmu są przede

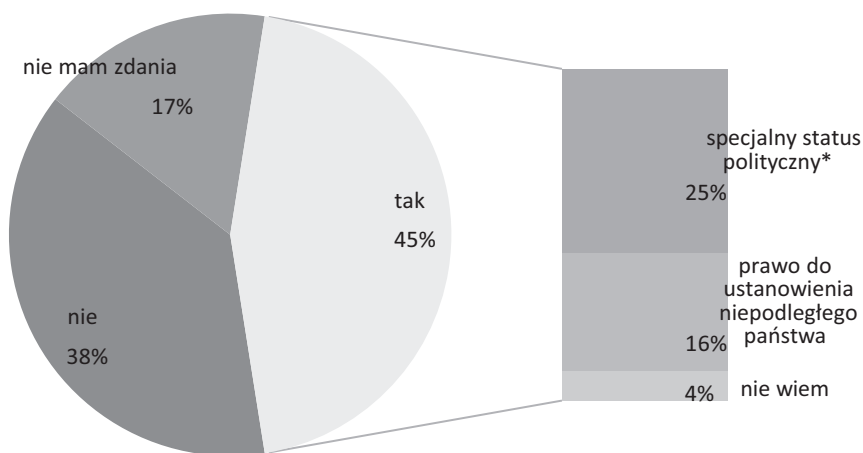

Wykres 5. Opinia na temat formy państwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego Euskobarómetro: https://www.ehu.es/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1?t=1563537212000.

wszystkim wyborcy PODEMOS (55%), PNV (41%) i PSE (39%), zaś niepodległości chcą głównie wyborcy EHB (67%) i w znacznie mniejszym stopniu PODEMOS (22%) oraz PNV (17%).

Jeszcze ciekawsze są opinie na temat uznania Basków za odrębny naród (wykres 6). Blisko połowa udzieliła pozytywnej odpowiedzi i aż 17% nie ma zdania na ten temat. Tak wysoki odsetek osób uważających Basków za odrębny naród nie powinna dziwić. Baskowie zawsze podkreślali swą etniczną odrębność oraz fakt, że ich kultura nigdy nie została poddana wpływowi arabskim tak, jak ma to miejsce w przypadku pozostałej części Hiszpanii. Takiego zdania są prawie wszyscy wyborcy partii EHB, ponad połowa sympatyków PODEMOS i 40% zwolenników PNV, co tylko potwierdza bardzo umiarkowane podejście do kwestii nacjonalistycznych ze strony wiodącej partii baskijskiej, jaką jest PNV. W obrębie osób uznających Basków za odrębny naród, co czwarta uważa, że Kraj Basków powinien otrzymać specjalny status polityczny w ramach federalnej Hiszpanii, zaś 16% – prawo do ustanowienia niepodległego państwa. Przeciwnicy uznania Basków za odrębny naród stanowią niecałe 40% społeczeństwa tej wspólnoty autonomicznej i są to przede wszystkim wyborcy PP (84%) i PSE (40%), ale co najciekawsze, myśli tak aż 39% zwolenników teoretycznie nacjonalistycznej partii PNV.

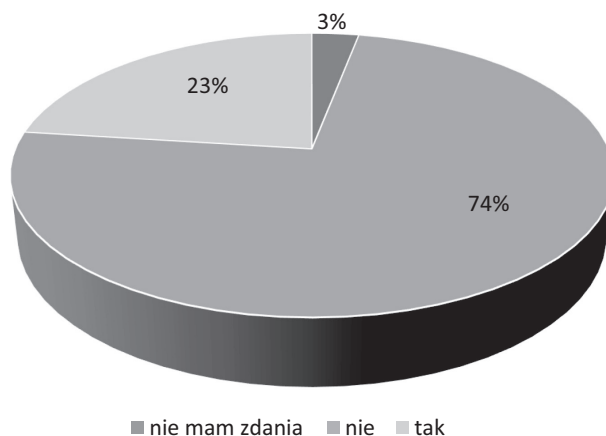
Wykres 6. Opinia na temat uznania Basków za odrębny naród

*specjalny status polityczny w ramach federalnej Hiszpanii

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego *Euskobarómetro*: <https://www.ehu.es/documents/1457190/1525260/EB+2018+octubre.pdf/5f41df21-4582-5522-74e3-7433ba0e6e1a>.

W kwestii spraw dotyczących własnej wspólnoty autonomicznej, spora część mieszkańców Kraju Basków optuje za koniecznością wprowadzenia zmian w Statucie Autonomicznym z 1979 r., ale nie są one konieczne dyktowane sentymentami nacjonalistycznymi, chociaż nadal spora część społeczeństwa poparłaby zmiany w takim stylu, jaki był proponowany w omawianym wcześniej Planie Ibarretxe. Niemniej jednak część społeczeństwa uważa, że powinny zostać wprowadzone zmiany raczej z uwagi na dynamikę polityczno-ekonomiczno-społeczną kraju i regionu niż na konieczność wprowadzenia zmian o charakterze separatystycznym. Społeczeństwo jednak nie dostrzega konieczności przeprowadzenia reformy rządu wspólnotowego (wykres 7). Ci, którzy uważają inaczej (23%), są to ortodoksyjni nacjonaści. Na wyciągnięcie takiego wniosku pozwala analiza sympatii politycznych przejawianych przez osoby optujące za takim rozwiązaniem – są to przede wszystkim wyborcy separatystycznej partii EHB (38%), a także co czwarty sympatyk PNV oraz PODEMOS.

Gdyby pokusić się o porównanie wyników badań opinii publicznej przeprowadzonych na początku tysiąclecia i w 2018 czy 2019 r. okazałoby się, że niewiele się zmieniło. Zmniejszył się poziom radykalnego nacjonalizmu, ale chęć akcentowania swojej odrębnej tożsamości narodowej pozostała taka sama, a nawet

Wykres 7. Opinia na temat konieczności wprowadzenia debaty dotyczącej reformy rządu autonomicznego

Źródło: opracowanie własne na podstawie sondażu społecznego Euskobarómetro: <https://www.ehu.es/documents/1457190/1525260/EB+2018+octubre.pdf/5f41df21-4582-5522-74e3-7433ba0e6e1a>.

nico się wzmogła. Orientacja polityczna Basków nadal jest prawie wyłącznie lewicowa, natomiast wzrósł poziom optymizmu w kwestiach politycznych i ekonomicznych, szczególnie w odniesieniu do własnej wspólnoty autonomicznej.

PODSUMOWANIE

Nacjonalizm baskijski jest problemem wielopłaszczyznowym, złożonym, w którym wiele aspektów nakłada się na siebie (Antczak, 2010). Baskowie, nauczeni doświadczeniem (spychanie do roli obywateli drugiej kategorii w XVIII wieku, pozbawienie wszelkich przywilejów i autonomii w XIX wieku oraz tłumienie tożsamości narodowej i represje podczas wojny domowej, a nade wszystko w czasie dyktatury Franco), postanowili walczyć o zachowanie swojej odrębności kulturowej i o szeroko pojmowaną autonomię, a nawet niezależność. W celu reprezentowania interesów społecznych w tym zakresie powstała partia PNV, której zwolennicy są obecnie raczej umiarkowanymi nacjonalistami. Skrajni nacjonałiści utożsamiają się z EH Bildu (wcześniej HB.EH lub EA), której ideologia jest bliska tej reprezentowanej niegdyś przez ETA (z wyłączeniem

pierwiastka terrorystycznego, gdyż stosunek przeważającej większości Basków do użycia przemocy jest zdecydowanie negatywny). Społeczeństwo baskijskie jest dość mocno spolaryzowane w odniesieniu do kwestii nacjonalistycznych oraz samostanowienia. Niezwykle trafne okazały się słowa Jesusa Eguigurena, sekretarza Baskijskiej Partii Socjalistycznej: „Rozwiązanie problemu baskijskiego nie jest kwestią dogadania się Basków z Hiszpanią, lecz Basków z Baskami” (Pałasiński, 1999).

Idee niepodległościowe nie zostały jednak zarzucone, co potwierdzają między innymi tendencje wykazywane przez legalne komórki – na początku XXI w. parlament baskijski uznał istnienie narodu baskijskiego, a rząd – zdobycie suwerenności za jeden z ważnych elementów swojej polityki, jakkolwiek mało prawdopodobne może się to wydawać (szerzej: Muñoz, 2000). Plan Ibarretxe zyskał aprobatę parlamentu baskijskiego, zaś powodzenie w wyborach regionalnych i do Kongresu Deputowanych koalicji ARALAR, a potem EH Bildu świadczą o tym, że jednak spuścizna ideologiczna ETA jest nadal żywa (choć na szczęście, jak już wcześniej wspomniano, bez pierwiastka terrorystycznego). Oznacza to, iż kwestia suwerenności cały czas stanowi jeden z ważnych elementów w świadomości znacznej części Basków, na co wpływ ma silnie zakorzenione poczucie tożsamości narodowej odrębnej od kastylijskiej. Większość Basków jednak optuje za bardziej umiarkowanymi rozwiązaniami, czyli utrzymaniem szerokiej autonomii w ramach państwa hiszpańskiego i jest to linia, którą reprezentuje także wiodąca partia PNV. Zyskująca zwolenników radykalna partia EHB może jednak popchnąć nacjonalizm baskijski na separatystyczne tory.

BIBLIOGRAFIA:

- Antczak, A. (2008). *Kształtowanie się tożsamości narodowej wspólnot autonomicznych w Hiszpanii*, Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Antczak, A. (2010). Separatyzm baskijski, *Sprawy Narodowościowe*, 37, Polska Akademia Nauk: Poznań-Warszawa.
- Arregi, J. (2000). *La nación vasca posible*, Barcelona: Editorial Crítica.
- Azurmendi, J. (1995). *Los Españoles y los Euskaldunes*, Hondarribia, Guipúzcoa: HIRU, D.L.
- Bases para la actualización y reforma del Estatuto de Autonomía*, 2004 r. Pobrane z: www.pse-ee.psoe.es.
- Bernatowicz, G. (1974). Problem baskijski, *Sprawy Międzynarodowe*, 6.
- Bernatowicz, G. (1992). Problem mniejszości narodowych w Hiszpanii, *Sprawy Międzynarodowe*, 10.
- Corcuera, J. (2001). *La patria de los vascos*, Madrid: Taurus.

- Cortázar, F. G. de, Azcona J. M. (1991). *El nacionalismo vasco*, Madrid: Historia 19.
- Costa-Font J., Tremosa-Balcells, R. (2008). Support for state opting out and stateless national identity in the Basque Country. *The Journal of Socio-Economics*, 37(6).
- Escudero, M. (1978). *Euskadi: dos comunidades*. San Sebastián: L. Haranburu.
- Estatuto de Autonomía del País Vasco y Acta de elección de presidente del Gobierno provisional del País Vasco (1936). *Diario Oficial del País Vasco*, 1. (9 października). *Euskobarómetro. Estudio periódico de la opinión pública vasca* (2008). Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Euskobarómetro. Estudio periódico de la opinión pública vasca* (2019). Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Granja Sainz J. L. de la (1995). *El nacionalismo vasco: un siglo de historia*. Madrid: Editorial Tecnos S.A.
- La Constitución Española*, Madrid: Palacio de las Cortes (1978). 27 grudnia. Pobrane z: www.fut.es/~elebro/const/cindice.html.
- Ley Organica 3/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomía para el País Vasco, *Boletín Oficial del Consejo General del País Vasco*, 32.
- Llanos-Antczak, A. (2019). *Separatyzm baskijski*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Montaruli, E., Bourhis, R. Y., Azurmendi, M.-J., Larrañaga N. (2011). Social identification and acculturation in the Basque Autonomous Community. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(4).
- Muñoz Garcia, P. (2000). *España en horas bajas. La guerra de los nacionalismos*, Madrid: Brand.
- Pałasiński, J. (1999). Gorący pokój. *Wprost*, 843.
- Pérez Calvo, A. (2004). El plan Ibarretxe y su grave deficit democrático de partida, *Revista de Estudios Políticos*.
- Pérez Calvo, A. (2000), *Estado, Nación y Soberanía (Problemas actuales en Europa)*. Madrid: Departamento de Publicaciones del Senado.
- Pérez-Díaz, V. (1996), *Powrót społeczeństwa obywatelskiego w Hiszpanii*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Propuesta de Estatuto Político de la Comunidad de Euskadi*, Eusko Jaurlaritzaren / Gobierno Vasco, 25 października 2003. Pobrane z: https://e00-elmundo.uecdn.es/documentos/2003/10/estatuto_vasco.pdf.
- Ruiz de Azúa, V. (1990). Una pesada cruz. *El País* (11 grudnia).